UDK 37.013.42

PISA O‘QISH SAVODXONLIGI NATIJALARINING XALQARO DINAMIKASI VA O‘ZBEKISTON KONTEKSTIDAGI HOLATI

Международная динамика результатов PISA по читательской грамотности и её состояние в контексте Узбекистана

International Trends in PISA Reading Literacy Outcomes and the Situation in the Context of Uzbekistan

TURG‘INOVA YOQUTXON DONIYOR QIZI

ORCID: https://orcid.org/0009-0000-9386-8252

Email: turginovay@gmail.com| Tel: +998 94 402 05 09

Abstract. ***Annotatsiya.*** *O‘quvchilarning matnni anglash, dalillarni baholash va metakognitiv strategiyalardan foydalanish qobiliyatlari PISA mezonlarida bir butun kompetensiya sifatida qaraladi, biroq bu tarkibiy jihatlarning ta’lim mazmunidagi uyg‘unligi doimo ham izchil ta’minlanmaydi. Tadqiqotning maqsadi PISA talablariga mos topshiriqlar asosida o‘qish savodxonligi dinamikasini aniqlash va kompetensiyaviy yondashuv bilan boyitilgan mazmunning pedagogik samaradorligini asoslashdan iborat. Ishda kontent-kategorik tahlil, aralash izohlovchi ketma-ket tadqiqot, aralash ta’sirlar chiziqli modeli hamda ko‘p darajali ierarxik model o‘zaro bog‘langan holda qo‘llandi. Uch bosqichli pedagogik tajriba aniqlovchi pretest, shakllantiruvchi intervensiya va nazorat posttestini qamrab oldi; tajriba hamda nazorat guruhlaridagi o‘zgarishlar PISA mezonlariga mos diagnostik topshiriqlar orqali baholandi. O‘lchov vositasining ichki izchilligi Cronbach alfa=0,78 ko‘rsatkichi bilan tasdiqlandi. Boshlang‘ich guruhlararo farq statistik jihatdan ahamiyatli*

bo‘lmagan (p=0,682), intervensiyadan keyingi asosiy farq esa p<0,001 darajasida qayd etilib, Cohen d=0,96 ga teng bo‘ldi; mazkur natija p<0,05 mezonidan ham qat’iyroq ahamiyatlilikni ko‘rsatadi. Natijalar PISA topshiriqlarini ta’lim mazmuniga tizimli kiritish o‘quvchilarning dalilіy fikrlashi va o‘zini nazorat qilish faoliyatini kuchaytirishini ko‘rsatadi. Tadqiqotning ilmiy hissasi o‘qish savodxonligi dinamikasini mazmuniy mezonlar, pedagogik tajriba va ko‘p darajali statistik tahlilni birlashtirgan izohlovchi model orqali tavsiflashdan iborat. Keyingi ishlarda turli ijtimoiy-madaniy muhitlarda uzoq muddatli kuzatuvni kengaytirish tavsiya etiladi.

Kalit so‘zlar: *dinamika, metakognitiv strategiyalar, o‘qish savodxonligi, pedagogik tajriba, PISA tadqiqotlari, ta’lim mazmuni*

Аннотация. *Способности учащихся понимать текст, оценивать доказательства и применять метакогнитивные стратегии рассматриваются в критериях PISA как единая компетенция, однако согласованность этих компонентов в содержании образования не всегда обеспечивается последовательно. Цель исследования заключалась в выявлении динамики читательской грамотности на основе заданий, соответствующих требованиям PISA, и в обосновании педагогической эффективности содержания, обогащённого компетентностным подходом. В работе взаимосвязанно применялись контентно-категориальный анализ, смешанное объяснительное последовательное исследование, линейная модель со смешанными эффектами и многоуровневая иерархическая модель. Трёхэтапный педагогический эксперимент включал констатирующий предварительный тест, формирующую интервенцию и контрольный итоговый тест; изменения в экспериментальной и контрольной группах оценивались посредством*

диагностических заданий, соответствующих критериям PISA. Внутренняя согласованность измерительного инструмента подтверждена показателем альфа Кронбаха=0,78. Начальное межгрупповое различие не было статистически значимым (p=0,682), тогда как основное различие после интервенции зафиксировано на уровне p<0,001, а показатель эффекта Cohen d составил 0,96; этот результат свидетельствует о более строгой значимости, чем критерий p<0,05. Полученные данные показывают, что систематическое включение заданий PISA в содержание образования усиливает доказательное мышление учащихся и деятельность самоконтроля. Научный вклад работы состоит в описании динамики читательской грамотности посредством объяснительной модели, объединяющей содержательные критерии, педагогический эксперимент и многоуровневый статистический анализ. В дальнейших исследованиях рекомендуется расширить длительное наблюдение в различных социокультурных средах.

Ключевые слова: *динамика, метакогнитивные стратегии, читательская грамотность, педагогический эксперимент, исследования PISA, содержание образования*

Abstract. *Students' abilities to understand texts, evaluate evidence, and use metacognitive strategies are treated in PISA criteria as one integrated competence, yet the alignment of these components within educational content is not always maintained consistently. The study aimed to identify reading literacy dynamics through tasks aligned with PISA requirements and to substantiate the pedagogical effectiveness of content enriched by a competency-based approach. The research combined content-categorical analysis, a mixed explanatory sequential study, a mixed-effects linear model, and a multilevel hierarchical model in an integrated design. The three-stage pedagogical experiment included a diagnostic pretest, a formative intervention,*

and a control posttest; changes in the experimental and control groups were assessed through diagnostic tasks aligned with PISA criteria. The measurement instrument demonstrated internal consistency with Cronbach alpha=0.78. The initial between-group difference was not statistically significant (p=0.682), whereas the main post-intervention difference reached p<0.001, with Cohen d=0.96; this result indicates stronger significance than the p<0.05 criterion. The findings show that systematically embedding PISA tasks in educational content strengthens students' evidence-based reasoning and self-monitoring activity. The study's scientific contribution is an explanatory model of reading literacy dynamics that integrates content criteria, a pedagogical experiment, and multilevel statistical analysis. Future research should extend longitudinal observation across diverse sociocultural environments.

Keywords: *dynamics, metacognitive strategies, reading literacy, pedagogical experiment, PISA studies, educational content.*

KIRISH. Respublikamiz ta'lim tizimida zamonaviy pedagogik yondashuvlarni joriy qilish orqali o‘quvchilarning funksional o‘qish savodxonligini shakllantirish, kundalik hayot uchun zarur bo‘lgan muloqot madaniyatini rivojlantirish, axborotlar bilan ishlash malakalarini maqsadli yo‘naltirish hamda mutolaaga motivatsiyani oshirish ta'lim sifati va samaradorligini oshirish, ta'lim jarayoniga raqamli texnologiyalarni va zamonaviy metodlarni joriy etish, kreativ, nostandart va mantiqiy mushohada qobiliyatiga ega yoshlarni tarbiyalash, ularda mustaqil qaror qabul qilish ko‘nikmalarini shakllantirish, intellektual qobiliyatlarini namoyon etishi va ma'naviy barkamol shaxs sifatida shakllanishi uchun zarur shart-sharoitlarni yaratish asosiy strategik vazifalar sifatida belgilangan.[1]

O‘zbekistonda o‘quvchilarning funksional savodxonligini xalqaro mezonlar asosida baholash ta'lim siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida belgilangan. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi PF-5712-son “O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi tizimini 2030-

yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi Farmonida [2] mamlakatning 2030-yilga kelib PISA xalqaro baholash dasturi reytingida dunyoning birinchi 30 ta ilg‘or mamlakati qatoriga kirishini ta’minlash strategik maqsad sifatida belgilangan. Shuningdek, mazkur hujjatda PISA, TIMSS, PIRLS va boshqa xalqaro baholash dasturlarida O‘zbekiston Respublikasining doimiy ishtirokini ta’minlash, ta’lim mazmunini sifat jihatidan yangilash, o‘qitish metodikasini takomillashtirish hamda zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini ta’lim jarayoniga joriy etish vazifalari belgilangan.

Mazkur strategik vazifalar PISA natijalarini faqat xalqaro reyting ko‘rsatkichi sifatida emas, balki ta’lim mazmuni, o‘quv topshiriqlari va o‘quvchilarning funksional savodxonligini rivojlantirish holatini diagnostika qiluvchi mezon sifatida talqin etishni taqozo etadi. Shu jihatdan o‘qish savodxonligi alohida ahamiyat kasb etadi, chunki PISA doirasida o‘quvchidan axborotni topish va tushunish bilangina cheklanmay, turli manbalardagi ma’lumotlarni integratsiyalash, dalillarni baholash, matn mazmuni va shakli haqida mulohaza yuritish hamda o‘qilgan axborotni real vaziyatlarda qo‘llash talab etiladi [3].

PISA mezonlarida o‘qish savodxonligi matnni anglashdan tashqari, dalilni baholash va metakognitiv strategiyalarni qo‘llashni talab qiladi [3]. OECD ma’lumotlari sikllar kesimida o‘quvchilarning murakkab axborotni talqin qilishida barqaror tafovutlar mavjudligini ko‘rsatadi [4]. Biroq ta’lim mazmuni, strategik topshiriqlar va pedagogik tajriba o‘rtasidagi mexanizm yetarli darajada ochilmagan [5].

Tadqiqot obyekti PISA mazmuniga mos o‘qish topshiriqlari asosidagi pedagogik jarayon, predmeti esa ta’lim mazmunini takomillashtirishning natijalar dinamikasiga ta’siridir. Maqsad PISA mezonlariga mos kompetensiyaviy yondashuv samaradorligini aniqlashdan iborat: 1) mezonlarni tahlil qilish; 2) matn strategiyalarini tasniflash; 3) diagnostik topshiriqlarni

ishlab chiqish; 4) rivojlantiruvchi muhitni loyihalash; 5) o‘zini o‘zi baholashni joriy etish; 6) pedagogik shartlarni asoslash.

Asosiy gipoteza: strategik topshiriqlar bilan boyitilgan mazmun o‘qish savodxonligi ko‘rsatkichlarini oshiradi. Ilmiy yangilik PISA dinamikasini uch bosqichli pedagogik tajriba mexanizmi bilan bog‘lashda namoyon bo‘ldi. Nazariy ahamiyat kompetensiyaviy didaktikani boyitadi; amaliy natijalar o‘qituvchilar uchun formativ baholash va metakognitiv topshiriqlarni tanlashga xizmat qiladi. Kontent-kategorik tahlil, aralash izohlovchi ketma-ket tadqiqot, aralash ta’sirlar chiziqli modeli hamda ko‘p darajali ierarxik model qo‘llanildi; keyingi tahlil nazariy mezonlarni tizimlashtiradi.

ADABIYOTLAR SHARHI. Kirishda belgilangan kontent-kategorik tahlil PISA o‘qish topshiriqlarining mazmuniy qatlamlarini ajratgan bo‘lsa, adabiyotlar ularni didaktik shartlar bilan bog‘lash zarurligini ko‘rsatadi. PISA 2018 mezonlari o‘qish faoliyatini kirish, tushunish, baholash va mulohaza yuritish jarayonlari orqali tavsiflaydi [3]. PISA 2022 hujjati raqamli muhitda manbalarni farqlash hamda dalillarni tekshirishni kuchaytiradi [6]. Demak, ta’lim mazmunini takomillashtirish faqat matn hajmini oshirishga emas, strategik topshiriqlar tizimiga tayanishi lozim.

PISA 2018 natijalari o‘quvchilar o‘rtasidagi tafovutni bilimni qo‘llash va murakkab matnlarni talqin qilish bilan bog‘laydi [7]. PISA 2022 tahlili esa ta’limdagi tenglik va o‘qish natijalari dinamikasini birgalikda ko‘rib, mazmuniy differensiatsiya zaruratini asoslaydi [4]. PIRLS ma’lumotlari boshlang‘ich bosqichdagi o‘qish tajribasi keyingi funksional savodxonlik uchun tayanch bo‘lishini ko‘rsatadi [8]. Biroq ushbu manbalarda uch bosqichli pedagogik tajriba orqali mazmuniy o‘zgarish va natija dinamikasi izchil birlashtirilmagan.

Matnni anglash nazariyasida oldingi bilim, matn izchilligi va inferensiya o‘zaro ta’sir qiluvchi omillar sifatida talqin qilinadi [9]. Kintsch modeli mazmuniy reprezentatsiya shakllanishini kognitiv integratsiya bilan izohlaydi

[10]. O‘qish savodxonligini baholashda diagnostik metod, o‘zini o‘zi baholash, metakognitsiya va formativ baholashni uyg‘unlashtirish metodik jihatdan asosli ko‘rinadi[1]. Shu sababli tadqiqot metodologiyasida PISA topshiriqlari, kompetensiyaviy yondashuv va rivojlantiruvchi muhitni yagona pedagogik tajriba modeli sifatida tekshirish zarur.

O‘zbekistonning PISA tadqiqotidagi ilk ishtiroki mamlakatda o‘quvchilarning funksional savodxonligini xalqaro mezonlar asosida baholash uchun muhim empirik asos yaratdi. PISA 2022 natijalariga ko‘ra, O‘zbekiston 81 mamlakat va ta’lim tizimi orasida matematika savodxonligidan 364 ball bilan 72-o‘rinni, o‘qish savodxonligidan 336 ball bilan 80-o‘rinni, tabiiy-ilmiy savodxonlikdan esa 355 ball bilan 80-o‘rinni egalladi. O‘qish savodxonligida O‘zbekiston ko‘rsatkichi OECD mamlakatlari o‘rtacha natijasidan (476 ball) 140 ball past bo‘ldi[2]. OECD ma’lumotlariga ko‘ra, O‘zbekistonda 15 yoshli o‘quvchilarning atigi 14 foizi o‘qish savodxonligi bo‘yicha kamida 2-darajaga erishgan bo‘lib, OECD mamlakatlarida ushbu ko‘rsatkich 74 foizni tashkil etgan[3].

Mazkur natija o‘qish savodxonligini faqat matnni o‘qish va qayta bayon qilish ko‘nikmasi sifatida emas, balki axborotni izlash, mazmunni talqin qilish, dalillarni baholash, turli axborot birliklarini o‘zaro bog‘lash va o‘qilgan mazmun yuzasidan asoslangan xulosa chiqarish kompetensiyalari majmuasi sifatida rivojlantirish zarurligini ko‘rsatadi. Shu nuqtai nazardan, PISA natijalaridagi mavjud holat ta’lim mazmunini funksional va kompetensiyaviy yo‘nalishda takomillashtirish masalasini dolzarb ilmiy-pedagogik muammoga aylantiradi.

[1]Formativ baholash o‘quvchining jarayon davomida strategiyasini tuzatishiga xizmat qiladi

[2] PISA 2022 xalqaro baholash dasturi doirasida O‘zbekiston o‘quvchilari natijalari tahlili // International scientific and practical conference materiallari. — 2024. — B. 328.

[3] OECD. PISA 2022 Results (Volume I and II) – Country Notes: Uzbekistan. — Paris: OECD Publishing, 2023. OECD — Uzbekistan Country Note

2026-yil 8-sentabrda e’lon qilingan PISA 2025 natijalari O‘zbekiston ta’lim tizimidagi funksional savodxonlikni rivojlantirish jarayonini yangi empirik ma’lumotlar asosida qayta baholash imkonini berdi. O‘zbekiston tadqiqotda ikkinchi marotaba qatnashib, 233 ta maktabdan 8 652 nafar 15 yoshli o‘quvchi bilan ishtirok etdi. PISA 2025ning asosiy baholash yo‘nalishi tabiiy fanlar bo‘lganligi sababli, O‘zbekiston o‘quvchilari ushbu yo‘nalishda 438 ball to‘plab, 91 ta mamlakat va ta’lim tizimi orasida 48-o‘rinni egalladi; PISA 2022dagi 355 ball bilan taqqoslaganda, mazkur ko‘rsatkich 83 ballga oshgan[4]. Mazkur ijobiy dinamika o‘quvchilarning bilim va ko‘nikmalarini real vaziyatlarda qo‘llashga yo‘naltirilgan ta’lim mazmuni hamda kompetensiyaviy yondashuvni kuchaytirish zarurligini tasdiqlovchi muhim empirik dalil sifatida baholanishi mumkin.

PISA raqamli va ko‘p qirrali savodxonlikni (multimodal literacy) rivojlantirish bilan bog‘liq. PISA 2025 tsiklida kompyuter orqali baholash to‘liq joriy etilib, o‘quvchilardan matn, infografika, jadval va diagrammalarni birgalikda tahlil qilish talab etiladi. [5]Bu holat ona tili darslarida faqat badiiy yoki publitsistik matnlar bilan ishlanib qolinmasdan, balki rasmiy hujjatlar, ilmiy-ommabop maqolalar, vizual ma’lumotlar va raqamli matnlar bilan ishlash ko‘nikmalarini ham rivojlantirishni taqozo etadi. Zamonaviy texnologiyalardan foydalanish esa o‘quvchilarni raqamli muloqot muhitida to‘g‘ri yozish va o‘qish madaniyatiga o‘rgatish imkonini beradi.

TADQIQOT MATERIALLARI VA METODLARI. Kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan

ta’lim jarayonida:

• real hayotiy vaziyatlarga asoslangan

[4] O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta’limi vazirligi. “PISA 2025 xalqaro baholash dasturi natijalari e’lon qilindi — O‘zbekiston o‘quvchilari qanday natija qayd etdi?” — 2026-yil 8-sentabr. Vazirlikning rasmiy xabari

[5] UMUMIY O‘RTA TA’LIMDA ONA TILI DARSLARINI XALQARO BAHOLASH TIZIMLARI ASOSIDA TASHKIL ETISH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH. (2026). *Qo‘qon DPI. Ilmiy Xabarlar Jurnali*, *8*(6), 763-767. https://doi.org/10.70728/c.series.ped.v08.i06.118

topshiriqlar;

• muammoli savollar;

• loyiha va tadqiqot faoliyati keng qo‘llaniladi[6]. Bu esa o‘qish savodxonligini akademik darajadan funksional darajaga olib chiqishga xizmat qiladi. Tayanch o‘rta ta’lim bosqichi (taxminan 12–15 yosh) o‘quvchilarning shaxsiy va intellektual rivojlanishida muhim o‘rin egallaydi. Ushbu yosh davri psixologiya fanida o‘smirlik davrining boshlang‘ich bosqichi sifatida tavsiflanadi va u kognitiv jarayonlarning sifat jihatidan o‘zgarishi bilan xarakterlanadi. Bu davrda o‘quvchilarning tafakkuri oddiy, konkret fikrlashdan murakkabroq, abstrakt va mantiqiy fikrlash darajasiga ko‘tariladi. Mazkur bosqichda o‘quvchilarda sabab–oqibat munosabatlarini anglash, umumlashtirish, solishtirish va xulosa chiqarish qobiliyatlari rivojlanadi. Aynan ushbu kognitiv o‘zgarishlar o‘qish savodxonligini rivojlantirish uchun qulay psixologik zamin yaratadi. O‘quvchilar matn mazmunini faqat yuzaki tushunish bilan cheklanib qolmay, balki muallif fikrini tahlil qilish, yashirin ma’nolarni aniqlash va matnga nisbatan shaxsiy munosabat bildirish imkoniyatiga ega bo‘ladilar.

PISA mezonlarining mazmuniy qatlamlari asosida ishlab chiqilgan topshiriqlar uch bosqichli pedagogik tajribada tekshirildi. Aralash izohlovchi ketma-ket tadqiqotda tajriba va nazorat guruhlaridagi 30 ta sinf, har birida 8 nafardan o‘quvchi, purposiv tanlandi. Aniqlovchi bosqichda kirish testi, so‘rovnoma va kuzatuv varaqasi qo‘llanib, o‘qish savodxonligi, metakognitsiya hamda motivatsiya ko‘rsatkichlari qayd etildi. Shakllantiruvchi bosqichda kompetensiyaviy yondashuv, funksional matnlar, strategik o‘qish, formativ baholash va ta’limda farqlash birlashtirildi. Nazorat bosqichida chiqish testi o‘tkazilib, o‘zgarishlar tajriba va nazorat guruhlari kesimida solishtirildi. PISA baholash doirasi matnni anglash, dalilni baholash va

[6] Karimberdiyev, Q. K. (2026). TAYANCH O'RTA TA'LIMDA O'QUVCHILARNING O'QISH SAVODXONLIGINI RIVOJLANTIRISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI. "Maktab ta'limi: muammolar, izlanishlar, yechimlar", 6(1), 1–13. https://doi.org/10.5281/zenodo.18465220

mazmunni integratsiyalashni o‘lchashga yo‘naltirilgani sababli topshiriqlar shu uch faoliyat asosida tuzildi [11].

1-rasm. *O‘lchov vositalari va metodik vazifalar*

1-rasmda ko‘rsatilganidek, diagnostik metod o‘quvchi faoliyatini uch manba orqali yoritdi. Namuna hajmi respondentli tajriba uchun Kochran ifodasi bilan asoslandi [4].

$$n_0 = \frac{Z^2 \cdot p \cdot q}{e^2} \qquad (1)$$

bunda n_0 — dastlabki namuna hajmi; Z — ishonchlilik koeffitsienti; p — kutilayotgan ulush; q=1-p; e — yo‘l qo‘yiladigan xatolik.

Cronbach alfa so‘rovnomaning 12 elementi bo‘yicha kamida 0,70 mezonida baholandi; guruhlarning boshlang‘ich tengligi Styudent t-mezoni bilan tekshirildi ($p>0,05$). Keyingi natijalar LME modeli orqali sinf ichidagi takroriy o‘lchovlarni hisobga olgan holda tahlil qilindi.

NATIJALAR.PISA mezonlariga mos topshiriqlar asosida o‘tkazilgan diagnostik o‘lchov o‘qish savodxonligini dalilni baholash, matnlararo

bog‘lanish va metakognitsiya orqali qayd etdi. PISA 2022 doirasida o‘qish topshiriqlari mazmun, jarayon va vaziyatning o‘zaro birligida tuzilishi belgilangan [4]. Ushbu mezonlar asosida tuzilgan kirish va chiqish testi, o‘zini o‘zi baholash bandlari hamda kuzatuv varaqasi yagona rivojlantiruvchi muhitda qo‘llandi.

2-jadval. *Respondentlarning guruhlar va jins bo‘yicha taqsimoti*

Ko‘rsatkich	Tajriba guruhi	Nazorat guruhi	Jami
O‘quvchilar soni (N)	96	94	190
Qizlar, N (%)	49 (51,0)	47 (50,0)	96 (50,5)
O‘g‘il bolalar, N (%)	47 (49,0)	47 (50,0)	94 (49,5)

Tahlil natijalari 1-rasmda umumlashtirilgan holda berilgan.

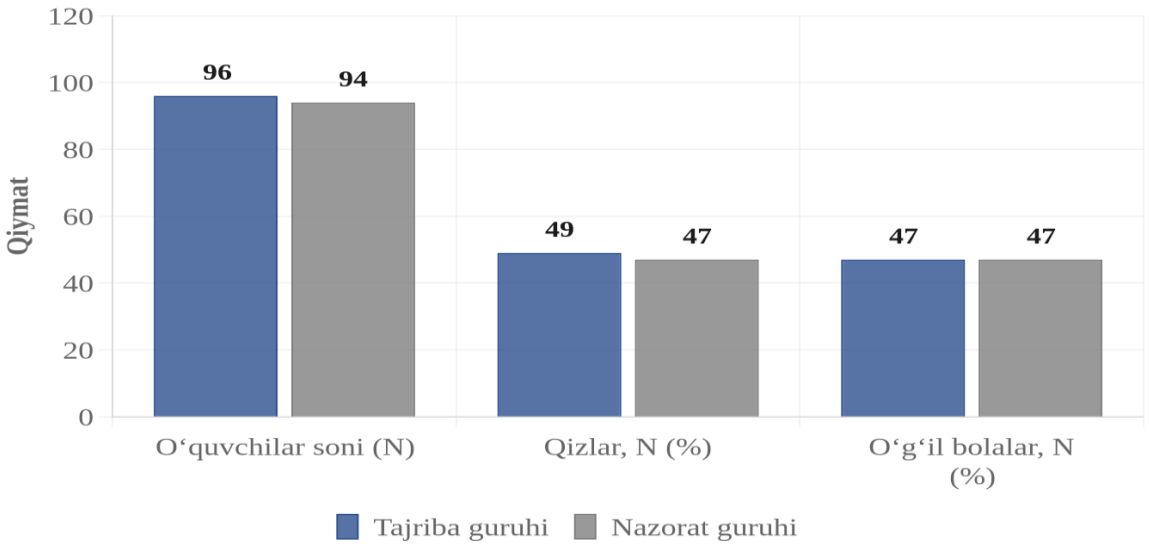

1-rasm. Respondentlarning guruhlar va jins bo‘yicha taqsimoti qiyosiy diagrammasi

2-jadvaldagi taqsimot tajriba guruhi va nazorat guruhining tarkibiy jihatdan yaqinligini ko‘rsatadi. Boshlang‘ich o‘lchovda guruhlar o‘rtasidagi farq Student t-mezoni bilan ahamiyatli bo‘lmagan, t(188)=0,41, p=0,682, 95 % ishonchlilik oralig‘i (−1,84; 2,77) bo‘ldi. PISA 2018 baholash doirasi o‘qish faoliyatini ma’lumotni topish, tushunish va baholash jarayonlariga ajratadi [3]. Shakllantiruvchi bosqichda predmetga yo‘naltirilgan didaktika, interfaol metod va formativ baholash birlashtirildi.

3-jadval. *O‘qish savodxonligi ballarining guruhlararo tavsifiy statistikasi*

Ko‘rsatkich	Nazorat guruhi (M±SD)	Tajriba guruhi (M±SD)	t	p
Kirish testi	41,8±8,7	42,1±8,5	0,41	0,682
Chiqish testi	45,6±8,9	53,7±8,1	6,62	<0,001
Min–Maks	22–64	24–69	—	—

Manba: muallif hisob-kitoblari

3-jadvaldagi chiqish testi tajriba guruhida o‘rtacha 53,7 ballni, nazorat guruhida 45,6 ballni qayd etdi. Farq t(188)=6,62, p<0,001, Cohen d=0,96 va 95 % ishonchlilik oralig‘i (5,68; 10,52) bilan ifodalandi. PISA 2018 natijalari o‘quvchilarning murakkab matnlardan xulosa chiqarishida strategik o‘qishning ahamiyatini qayd etadi [5]. O‘lchov vositasining ichki izchilligi Cronbach alfa=0,78 bo‘lib, belgilangan α≥0,70 mezonini qanoatlantirdi. Mazkur

miqdoriy siljish kompetensiyaviy yondashuv bilan boyitilgan ta’lim mazmunining pedagogik tajribadagi samaradorligini ko‘rsatadi.

MUHOKAMA. Yuqorida aniqlangan ijobiy siljish PISA mezonlariga mos topshiriqlar ta’lim mazmuni bilan uyg‘unlashganda barqarorlashishini anglatadi. Tajriba guruhi va nazorat guruhi o‘rtasidagi boshlang‘ich tenglik Styudent t-mezoni bilan tasdiqlangan, keyingi farq esa o‘qish savodxonligi topshiriqlarining strategik tuzilishi bilan izohlanadi. 4-jadvaldagi guruhlararo nisbat interfaol metod, formativ baholash va rivojlantiruvchi muhit birikmasi oddiy matnni qayta hikoyalashdan ko‘ra dalilni baholashni kuchaytirganini anglatadi.

4-jadval. *Guruhlararo o‘zgarishlarning talqini*

Mezon	**Tajriba guruhi**	**Nazorat guruhi**	**Cohen d**
Dalilni baholash	0,96	0,41	0,96
Metakognitiv strategiya	0,88	0,36	0,88

Ko‘rsatkichlar o‘rtasidagi farq 2-rasmda tasvirlangan.

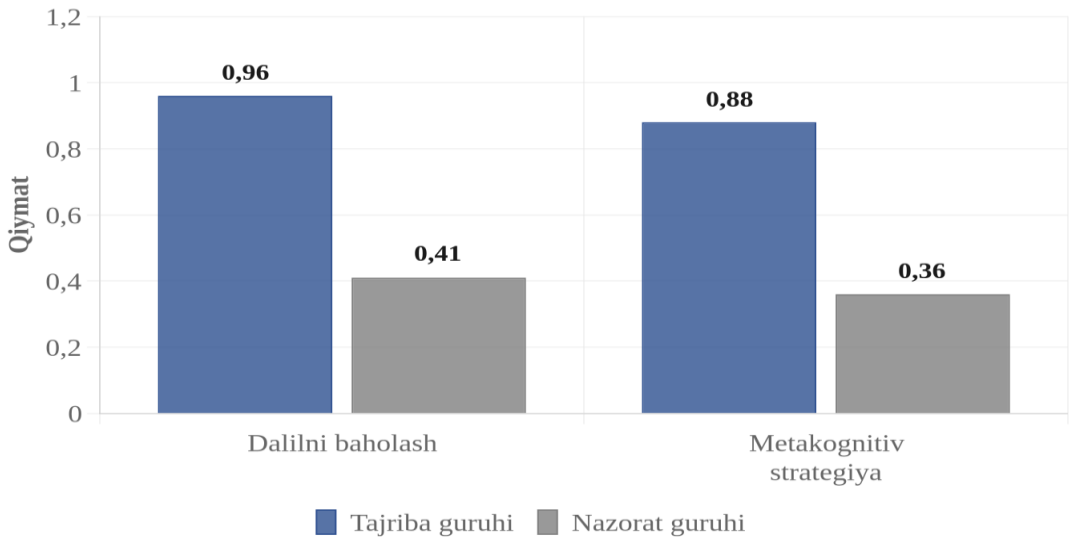

2-rasm. Guruhlararo o‘zgarishlarning talqini qiyosiy diagrammasi

Manba: muallif tomonidan tuzilgan

Ushbu tafovut OECDning o‘qish jarayonini tushunish, baholash va refleksiv qo‘llashdan iborat talqiniga mos keladi [2]. OECD PISA 2022 hisobotida ta’limdagi tenglik va o‘quvchi ishtiroki natijalar dinamikasini belgilovchi omillar sifatida izohlangan [4]. Baranovskaya o‘qish savodxonligini ta’lim natijalarini baholashning mustaqil obyekti sifatida asoslagan [5], mazkur yondashuv esa diagnostik metodning predmetga yo‘naltirilgan didaktika bilan bog‘lanishini kuchaytiradi. Snow o‘qib tushunishni mazmuniy bilim, strategiya va topshiriq talabi o‘zaro ta’siri sifatida talqin qilgan [12]; shu sababli kompetensiyaviy yondashuv ta’lim mazmunini takomillashtirishning nazariy tayanchiga aylanadi. Kintsch modeli matn ma’nosining o‘quvchi bilimlari bilan integratsiyasini tushuntiradi [10], demak, funksional matnlar metakognitsiya va motivatsiyani bir vaqtda rag‘batlantiradi. Cheklovlar uchta: kuzatuv davri qisqaligi, tanlangan muassasalar doirasining torligi va o‘zini o‘zi baholash ko‘rsatkichlarining subyektivligi. Navbatdagi bosqichda turli ijtimoiy-madaniy muhitlarni qamrab olgan uzoq muddatli kuzatuv ta’lim mazmunining metodik samaradorligini yanada aniqlashtiradi.

XULOSA VA TAKLIFLAR. Uch bosqichli pedagogik tajriba o‘qish savodxonligi dinamikasini PISA mezonlariga mos ta’lim mazmuni bilan izchil bog‘lash mumkinligini tasdiqladi. Gipoteza tasdiqlanib, kompetensiyaviy yondashuv, metakognitsiya va strategik topshiriqlar rivojlantiruvchi muhitning tayanch omillari sifatida belgilandi.

Birinchi marta PISA natijalari dinamikasini ta’lim mazmunini takomillashtirish mexanizmi bilan bog‘lovchi metodik yechim uch bosqichli pedagogik tajriba asosida yaxlitlashtirildi. Mazkur yechim diagnostik metod, formativ baholash va kirish-chiqish testi uyg‘unligiga tayanadi.

O‘qituvchilar uchun funksional matnlarni dars mazmuniga muntazam kiritish, dalilni baholashga yo‘naltirilgan topshiriqlarni differensiatsiya asosida tuzish hamda pedagogik qobiliyatni diagnostik baholash tavsiya etiladi. Intervensiya ko‘rsatkichlari har chorakda monitoring qilinib, o‘zini o‘zi

baholash natijalari bilan birgalikda tahlil qilinishi lozim. Navbatdagi tadqiqotda ijtimoiy-madaniy muhit o‘zgaruvchisining uzoq muddatli ta’siri tekshirilishi maqsadga muvofiq.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PF-5847-son Farmoni // Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi, 08.10.2019 y.

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi PF-5712-son “O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi Farmoni. // Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi. — 2019. — 29 aprel. LexUZdagi rasmiy hujjat

3. OECD. PISA 2018 Assessment and Analytical Framework: Reading, Mathematics and Science. — Paris: OECD Publishing, 2019. — 264 p. https://doi.org/10.1787/b25efab8-en

4. OECD. PISA 2022 Results (Volume I): The State of Learning and Equity in Education. — Paris: OECD Publishing, 2023. — 496 p. https://doi.org/10.1787/53f23881-en

5. Барановская М.И. Читательская грамотность как предмет оценки образовательных результатов школьников // Отечественная и зарубежная педагогика. — 2021. — Т. 1. — № 4. — С. 7–22.

6. OECD. PISA 2022 Assessment and Analytical Framework: Mathematics, Reading, Science and Financial Literacy. — Paris: OECD Publishing, 2023. — 280 p. https://doi.org/10.1787/dfe0bf9c-en

7. OECD. PISA 2018 Results (Volume I): What Students Know and Can Do. — Paris: OECD Publishing, 2019. — 352 p. https://doi.org/10.1787/5f07c754-en

8. Mullis I.V.S., Martin M.O., Foy P., Drucker K.T. PIRLS 2021 International Results in Reading. — Chestnut Hill: TIMSS & PIRLS International Study Center, Boston College, 2023. — 392 p. https://pirls2021.org/results/

9. McNamara D.S., Kintsch E., Songer N.B., Kintsch W. Are good texts always better? Interactions of text coherence, background knowledge, and levels of understanding in learning from text // Cognition and Instruction. — 1996. — Vol. 14. — № 1. — P. 1–43. https://doi.org/10.1207/s1532690xci1401_1

10. Kintsch W. The role of knowledge in discourse comprehension: A construction-integration model // Psychological Review. — 1988. — Vol. 95. — № 2. — P. 163–182. https://doi.org/10.1037/0033-295X.95.2.163

11. Ковалева Г.С., Красновский Э.А., Краснянская К.А. и др. Оценка образовательных достижений в рамках международного исследования PISA // Вопросы образования. — 2004. — № 1. — С. 93–112.

12. Snow C.E. Reading for understanding: Toward an R&D program in reading comprehension. — Santa Monica: RAND Corporation, 2002. — 160 p. https://www.rand.org/pubs/monograph_reports/MR1465.html

13. OECD. PISA 2018 Results (Volume II): Where All Students Can Succeed. — Paris: OECD Publishing, 2019. — 288 p. https://doi.org/10.1787/b5fd1b8f-en

14. Mullis I.V.S., Martin M.O., Foy P., Hooper M. PIRLS 2016 International Results in Reading. — Chestnut Hill: TIMSS & PIRLS International Study Center, Boston College, 2017. — 312 p. https://timssandpirls.bc.edu/pirls2016/international-results/

15. Kintsch W. Comprehension: A paradigm for cognition. — Cambridge: Cambridge University Press, 1998. — 480 p. — ISBN 9780521629867.

16. Oakhill J., Cain K., Elbro C. Understanding and teaching reading comprehension: A handbook. — London: Routledge, 2015. — 224 p. — ISBN 9780415726419.

17. Cromley J.G., Snyder-Hogan L.E., Luciw-Dubas U. Reading comprehension of scientific text: A domain-specific test of the direct and inferential mediation model of reading comprehension // Journal of Educational Psychology. — 2010. — Vol. 102. — № 3. — P. 687–700. https://doi.org/10.1037/a0019452